

Příloha 1.

Básník, prozaik a dramatik Oles Barlih o ukrajinské LGBT literatuře a své roli v ní

Autor Kolja Kamufláž

Překlad Zuzana Špinková

V rozhovoru pro náš web spisovatel mluví o tom, čím ho lákají gay postavy, jak prudérní nakladatelé upravují cizí životopisy a jakými texty stojí za to začít, pokud se chcete seznámit s queer literaturou.

Jakožto jeden z editorů první a dodnes jediné antologie LGBT literatury na Ukrajině *120 stran sodomy* a jako nejvýraznější představitel tohoto proudu v současné ukrajinské literatuře zřejmě sleduješ jeho vývoj a máš víceméně jasnou představu o jeho podobě. Pojd'me se na něj podívat blíž.

Možná tě zklamou, ale mě moc nezajímá lesbická literatura. O něco větší zájem ve mně budí různé formy transgender identity v kultuře. Zkratku LGBT vůbec nemám rád, protože umělecké vyjádření téhle tematiky má pro mě smysl jedině v souvislosti s jejími jednotlivými částmi. Tato zkratka zjednodušuje, svádí ke stereotypům, podporuje zjednodušené představy. Proto je mi bližší pojem queer kultura. Ve slově queer je prostor pro veškerou různorodost identit na Kinseyho škále i pro takové zvláštnosti Bytostného Já, které jsou teprve na cestě k definici.

Ale přímo k tvé otázce: není jednoduché zabývat se něčím, co je na Ukrajině vytěsněno pouze do polooficiálního prostoru – na blogy, sociální sítě, literární weby na principu otevřeného přístupu. Pokud najednou něco vyjde v tištěné formě v nějakém známém nakladatelství, tak jen jako dílčí motiv „heterosexuálního textu“, což já osobně vnímám jako marketingový tah a nesdílím nadšení těch, kteří to považují za první krok k prosazení LGBT tematiky v oficiální literatuře. Vybavují se mi slova Beth Ditto, která nazvala Katy Perry „pseudolesbou“, jaká nemá ponětí o queer kultuře a zpívá pokrytecké songy typu *I Kissed a Girl*. Tohle je nejadekvátnější příklad toho, jak představitelé takzvané LGBT komunity reagují na podobnou tvorbu.

Mimochodem právě díky sociálním sítím tehdy vznikla antologie *120 stran sodomy*. Komunita ЖЖ (Живий журнал, také LiveJournal.com, pozn. překl.) zaměřená na gay poezii,

jíž jsem zakladatelem, nás svedla dohromady s Irynou Šuvalovovou. Tam vznikl nápad vytvořit nějaký projekt pro Fórum nakladatelů ve Lvově. Myslím, že se napřed plánovalo jen čtení poezie, ale později jsme si uvědomili, že je třeba vydat knihu.

V současnosti sleduji na sociálních sítích několik autorů, kteří tu a tam píšou homoerotické texty. Takových lidí není víc než prstů na jedné ruce. Nevím, zda můžu uvést konkrétní jména, aby se to nebralo jak outing. Jejich texty vycházejí, nicméně díla s touto problematikou se publikují výhradně na internetu. Ačkoliv i to je samozřejmě lepší než psát „do šuplíku“.

Znamená to, že současná ukrajinská LGBT literatura jako taková nikde představená není, ani netvoří plnohodnotnou součást stávajícího procesu, přestože o plodné autory není nouze? A že vydavatelé nedávají tvým textům stejné šance jako textům jiných autorů? Je vůbec ze strany čtenářů a literárního prostředí zájem o to, aby se tato specifická zkušenost dostala do širšího povědomí?

Jestli máš na mysli tištěná vydání, tak v tom případě jde hlavně o periodika a kolektivní sbírky, kde si editor může dovolit naředit celkový objem textů jedním dvěma tematickými díly. Tak tomu bylo, když v luckém almanachu *Nová próza* vyšel výběr současné záporožské literatury, ve kterém mi vydali i dvě povídky s příslušnou tematikou. Upřímně, dodnes mě udivuje odvaha toho redaktora. Takové texty člověk vždy píše s myšlenkou, že v nejbližších několika letech nebude mít možnost je publikovat. Stejně tak jsem se divil, když jsem získal třetí místo v soutěži divadelních her Drama.UA za dílo, jehož hlavním hrdinou je homosexuál a jedna ze scén zobrazuje pohlavní styk s jeho přítelem. Posílal jsem tu hru do soutěže bez jakékoli naděje na úspěch, takže svou výhru i vydání knihy považuji v rámci ukrajinských reálií za něco fantastického.

Když se podíváme na poměr mezi poptávkou a nabídkou, vypadá to, že zájem čtenářů o LGBT literaturu je výrazně vyšší než homofobie nakladatelů. Je tu ale jiné riziko: ostych potenciálních zákazníků. Snadno si dovedu představit kluka, který by si takovou knihu chtěl koupit, ale je mu trapné za ni platit na kase kvůli případné, byť jen letmé, avšak výmluvné homofobní reakci prodavače nebo jiných zákazníků, kteří se náhodou octnou poblíž.

Takový stydlivý kluk se bude muset vzdát řady věcí, kvůli kterým by si mohl u kasy udělat ostudu, ale dost o tom. Proč nakonec antologie *120 stran sodomy* neměla žádné

pokračování, ačkoli jste ji od začátku zamýšleli vydávat po částech? Kdyby byla taková možnost, zapojil by ses znovu do její přípravy, vydání a propagace, i přes nešťastnou zkušenost s homofobními útoky, které se kolem ní objevily?

Přišlo mi, že mí kolegové neměli chuť v projektu pokračovat. Alespoň když jsem za nimi přišel s myšlenkou další práce v tomto duchu, jedna z editorek mi odpověděla: „tak se do toho pust’.“ A já měl vždycky problém shánět finance na realizaci svých nápadů. Na to je nejspíš potřeba mít určitou povahu, kterou já bohužel nemám. Má poslední sbírka *Rozkoš z imaginární smrti* nevyšla z mé iniciativy, ale z iniciativy nakladatele. Svého času jsem chtěl dát dohromady antologii, která by zachycovala nové pohledy na roli muže, kritiku tradičních genderových modelů mužského chování. Obrátil jsem se na jeden známý fond, který se zabývá podobnými projekty, ale mé dopisy zůstaly bez odezvy.

Samozřejmě jsem otevřený tomu podílet se na realizaci kolektivních tvůrčích nápadů. Nevím, kdo by teď sebral odvahu pustit se do literárního projektu spojeného s queer tematikou. Jsem přesvědčený o tom, že takové projekty by si měly brát na starost LGBT organizace, protože ty jsou jedním z efektivních prostředků, jak demonstrovat „životaschopnost“ společnosti, zachytit skutečnost a obrátit pozornost k aktuálním problémům.

Taky nemám úplně talent na shánění financí na zajímavé projekty, ale v naší organizaci jsou lidé, kteří tohle umí. Brzy spustíme projekt, v jehož rámci se plánuje rozsáhlý výzkum zaměřený na historii hnutí LGBT na Ukrajině a následně jeho knižní vydání. A kde je výzkum, tam může být i antologie, takže se budeme tvářit, že jsme tvůj dopis dostali my.

Ve tvé sbírce *Rozkoš z imaginární smrti*, kterou jsi právě zmiňoval, je několik homoerotických veršů, což ale nebylo překážkou k tomu, aby se dostala do zorného pole literární kritiky a získala řadu pochvalných recenzí. Z toho plyne, že literární prostředí přece jen není tak homofobní, aby úplně ignorovalo autory, kteří se účastní queer diskursu. Nebo se pletu?

Literární prostředí utvářejí nejrůznější jednotlivci. Vlastně mám důvody mluvit o homofobii lidí, kteří do tohoto prostředí patří a podílejí se na procesu vydávání knih. Příkladů je tu spousta. Tak třeba spisovatelka, překladatelka a publicistka Viktoria Narižna přeložila do ukrajinštiny úryvek kultovního románu Jamese Baldwina *Giovanniho pokoj*. Ptal jsem se, co takhle přeložit

celý román a doporučit ho k vydání? Odpověď mě zarazila: žádné ukrajinské nakladatelství si na to netroufne. Zajímavé je, že v Rusku ho vydali několikrát. A ještě jeden příklad: v jednom známém tuzemském nakladatelství vyšla kniha s mým textem. Listuju si v ní a najednou vidím, že mi v životopisu přiřkli účast na dvou antologiích: *120 stran sodomy* a antologii evropské gay poezie *Moral bi spet priti* (slovensky *Měl bys znovu přijít*, pozn. překl.). Jak se později ukázalo, nebyla to náhoda, ale vědomé rozhodnutí nakladatele, který byl příliš ovlivněný normami „křesťanské morálky“. Co se týče *Rozkoše z imaginární smrti...* v té sbírce jsou tři hlavní motivy: homoerotika, popkultura, bestiář, ale kritici se soustředili jen na poslední dva. Náhoda?

**Kteří z ukrajinských a světových klasiků ovlivnili svou poetikou tvůj vlastní tvůrčí styl?
Co z LGBT literatury bys doporučil člověku, který ještě nic takového nečetl?**

Ze současných ukrajinských prozaiků mám asi nejraději Oksanu Zabuzko. Právě její *Polní výzkum ukrajinského sexu* mě inspiroval k první větší próze v ukrajinštině. A když jsem nedávno znovu pročetl *Muzeum opuštěných tajemství*, cítil jsem, jak mě ten román, navzdory všem jeho nedostatkům, podněcuje k psaní. Nic podobného se mi neděje s žádným jiným našim autorem (Zabuzko má, mimochodem, queer povídku *Holčičky*). Silným tvůrčím impulsem pro mě jednu dobu byla četba Paviče, Márqueze, Borgese nebo Cunninghama. Poslední z nich je vůbec bůh světové queer literatury. Myslím, že dříve či později ho navrhnou na Nobelovku. Zvláštní význam pak pro mě má moje kamarádka, ruská spisovatelka Faina Grimberg. Její vliv na mou vlastní tvorbu je markantní. Mám na mysli nejen stylistické prostředky, ale v první řadě odvahu demiurga, až jakousi drzost, troufalost...

Těžko se mi něco doporučuje. Pokud se bavíme o průměrném heterosexuálovi, napřed bych doporučil asi něco „hluboce duchovního“. Asi si myslíte, že to musí být samé perverznosti, ale ne. Podívejte se, jaké tam najdete ušlechtilé city, šlechetné činy, morální stanoviska... Třeba *Akvarelová krev* od Françoise Sagan s hlavním hrdinou bisexuálem, který se přes svůj neutrální postoj k nacistickému režimu v okupované Francii staví na odpor ve jménu lásky. Nicméně v tomhle „příkrášlování“ a maskování je určitá slabost. Ale když už, tak poezie Vytautase Pliury se všemi hustlery, incestními touhami, pouličními existencemi. V těch básních se ozývá neuvěřitelně silný hlas boje za svou identitu, který udivuje nejen svým postojem, ale taky estetikou.

Skoro v každé tvé próze nebo dramatu se objevují gayové. Proč tě přitahují právě oni? Co konkrétního, specifického mají tito hrdinové vyjadřovat?

V próze je jich výrazně méně. Obecně jsou to strategicky významné postavy. Nedotýkám se tématu bolestného hledání vlastní „přirozenosti“ nebo toho, jak identitu jednotlivce přijímá okolí. V mých textech jsou gayové součástí naší každodennosti. Mým záměrem je, aby si „obyčejný“ člověk zvykl, že přítomnost homosexuálů v literatuře nemusí být exotikou. Měla by zkrátka existovat literatura, kde homosexuálové, kteří netají svou orientaci, vystupují v rolích podnikatelů, učitelů, horníků nebo vrátných...

Kde se více projevuje homoerotika, ve tvé poezii, próze, nebo v dramatu? Ve kterém z těchto žánrů jsi nejotevřenější? Podle čeho si pro své syžety vybíráš určitý žánr?

Tak teď jsi mě zaskočil! V poezii často předávám hlavní „mesidž“ na intuitivní úrovni. Těžištěm prózy a dramatu je spíš myšlenka. Homosexuální hrdinové jsou v nich převážně provokativní. Manifestují svá práva a potřeby. Snaží se je vydobýt u jiných postav. Často k tomu využívají svou krásu a přitažlivost. Vytvářet takové situace v takových konstelacích je neskutečně napínavá hra. To mě jakožto autora nyní baví a inspiruje ze všeho nejvíc.

Jsi autorem velmi produktivním. Mám takový dojem, že obvykle pracuješ nad několika texty najednou. Jak ti jde práce v téhle době, kdy probíhá ruská okupace a nad Ukrajinou se vznáší hrozba války?

Majdan mi dal mnoho podnětů k psaní. Po smrti Sergeje Nigojana (/1993–2013/ aktivista arménského původu, účastník Euromajdanu, zastřelený jako jeden z prvních během protestů na ulici Hruševského, pozn. překl.) jsem si uvědomil, že o něm musím napsat báseň. Byl to zvláštní pocit. Tou dobou už přibývaly další oběti, ale nemohl jsem si pomoci a musel jsem věnovat něco právě jemu. Vznikla ještě jedna báseň v reakci na krvavé potlačení Euromajdanu v Záporoží 26. ledna. Tu třetí se mi moc nechce zmiňovat, ale týkala se „leninopadu“ (vlna strhávání soch V. I. Lenina na Ukrajině v době Euromajdanu, pozn. překl.). Z nějakého důvodu ohledně událostí na Krymu všechny mé múzy mlčí. Nevím, kam se poděla ta potřeba vyjádřit se.

Nedávno jsem napsal ještě dva texty, ne z nějakého „vnitřního popudu“ jako ty předchozí, ale na požádání. První byl pro společný projekt záporožských oblastních organizací Národního svazu spisovatelů Ukrajiny a Národního svazu umělců. Bylo třeba dát dohromady text podle konkrétních maleb. Druhým textem byla krátká divadelní hra pro Charkovské literární muzeum k výročí Leonida Juchvida na motivy *Svatby v Malinovce* (sovětská opereta, jejíž libreto v ukrajinštině napsal zmíněný prozaik a dramatik, pozn. překl.). Zobrazuje alternativní budoucnost Ukrajiny po Majdanu a ústřední postavou je chlapec, který je donucen žít rok převlečený za dívku.

Cítíš se teď, jakožto ukrajinsky mluvící obyvatel východní Ukrajiny, jako banderovec, nositel kultury nepřítel? Jaké první kroky musí podle tebe v nejbližší době podniknout ukrajinské elity k překonání postkoloniálního syndromu a k tomu, aby se mu předešlo v budoucnosti?

V Záporoží je hodně cítit sovětská minulost, což není nic divného. Stavět dněperskou vodní elektrárnu sem přijížděli lidé ze všech koutů SSSR a ruština se stala dorozumívacím jazykem různých národů. To samé se opakovalo, když se po válce obnovovalo město. Ale dnes tu nemáme nijak výrazné projevy ukrajinofobie. „Exotika“ záporožských kozáků a kolorit ukrajinské vesnice jsou teď důležitou součástí turistického ruchu a patriotické výchovy. Možná je Záporoží z celého jihu a východu Ukrajiny „nejukrajínštějším“ regionem. Je to poznat i z toho, že u nás neměly proruské akce takový rozsah jako v sousedních oblastech.

Mám jen slabou představu o tom, co jsou to „ukrajinské elity“. Politici, byznysmeni, umělci, kulturtréžeři, nebo prostě „intelligence“? Mnozí z nich se zdiskreditovali. Koneckonců je můžeme směle vyhodit do starého železa. Nyní je doba občanských iniciativ, projevů svobodné vůle, doba dohledu občanů nad jednáním vlády. Velkým skokem k překonání postkoloniálního syndromu byl samotný Majdan. Je to v první řadě revoluce národního vědomí. Už nejde jen o vymáhání práv (jako v roce 2004), ale taky o převzetí zodpovědnosti. Jedním příkladem z poslední doby je založení Shromáždění kulturních činitelů, které má za cíl kontrolovat, jak úředníci postupují ve státních strategiích v oblasti kultury, iniciovat vlastní nezávislé projekty, zprostředkovávat dialog mezi různými druhy umění.

Mimochodem, důležitým rysem Majdanu bylo to, že podstatnou část tohoto hnutí tvořila ukrajinská LGBT komunita. A to už se z historie naší země nedá vymazat.

Příloha 2.

Oles Barlih

Překlad Zuzana Špinková

Nenávidím

(několik barev mého života. ty nejsi Moře. něco podobného nigerijským hrošíkům. je to marné.)

Teď mi modrá sluší častěji. Dřív to s touhle barvou byla naprostá hrůza – když jsem si oblékl něco modrého, můj obličej otékal, bledl, dělaly se mi temné kruhy pod očima. I já sám jsem si připadal nějak tlustý. Pak se modrá trochu uklidnila. Buď si na mě zvykla, nebo se prostě unavila mými vytrvalými pokusy ochočit si ji tím, že jsem si ji zezačátku oblékal jen tak postupně – třeba nějakou košili s tenoučkými tmavomodrými proužky. Potom, asi tak po roce, modrou čepici nebo modrou šálu. A další rok jsem se odvážil vzít si na sebe sytě modrou košili. Ano, asi jsem si ji přece jen ochočil. Přičemž jsem to musel udělat přesně takovým způsobem, protože jinak postupovat nešlo. Řekněme, že jsem se aktivně snažil nosit šeríkovou barvu. Potom šeríkovo-šeríkovo-šeríkovomodrou. Potom šeríkovo-šeríkovomodrou. Potom šeríkovomodrou. A když už došlo na to, abych se úplně zbavil toho fialového odstínu, hned se modrá vzpamatovala a ukázala, co je zač. Ale to všechno je minulost. Sice si čas od času ještě vyskakuje, ale celkově se chová docela poslušně.

Ale červená... Té nikdy neodpustím, že byla tvou barvou. Barvou tvých korálků. Tvého batohu. Tvých tenisek. A vášně, kterou jsem k tobě cítil. Vášně, za kterou jsem se později styděl a která teď připomíná rybu. Říční. Protože právě sladkovodní ryby nenávidím víc než jakékoli jiné. Je ti něčím podobná – nemá žádnou chuť a má spoustu drobných ostrých kůstek, které netouží po ničem jiném než se zaseknout hluboko do dásní. Spustit krvácení. A ospravedlnit tím svou existenci. Ještě bych dokázal odpustit červené to, že je barvou jahod, hlavičky stehlíka, jeřabin, starého babiččina plédu, ve kterém si v zimě hřeju své nedokrvené nohy... Ale to všechno jsou malichernosti v porovnání s tím, že červená, to jsi v první řadě – ty a šest měsíců mého života, které mi nikdo nemusí závidět, ani největší romantici...

Nikdy nezapomenu ty dvě vteřiny, kdy moje tělo letělo. Byl srpen. Strašné vedro. Kamkoli se podíváš, všude stánky se zmrzlinou a vychlazeným pivem. Neustále zpocené čelo.

Příšerná žízeň. Horký písek. Ne, „horký“ není to správné slovo – přímo žhnoucí! Moje žluté tričko, už trochu vysušované, leží na zmačkané dece. Vítr je suchý nehledě na to, že k řece je to, co by kamenem dohodil – kolem tří metrů. Cuchá mi vlasy, už skoro tři čtvrtě roku nestříhané. Kdyby u toho byla máma, určitě by řekla: „Koukej si okamžitě vzít čepici! Copak chceš dostat úpal?“ Ale máma je daleko a já už jsem moc dospělý. Tak „moc“, že jsem si jistý, že dokážu někoho svést. Jenže ta jistota se rozbila o tvou skálu a skončila rozcupovaná mým vnitřním krakenem. Od té doby je ze mě troska. Ne, počkat! Tehdy jsem byl ztroskotancem, který si léčil svá zranění psychoterapiemi, novými známostmi a starými přáteli. Tou dobou mě charkovští kamarádi přemluvili, abych je vzal k nám na náplavku. Koupání v řece nenávidím stejně jako sladkovodní ryby, ale nechal jsem se přemluvit. Nevím proč jsem souhlasil s tím, že budeme skákat z mola. Bylo v tom něco nového a nebezpečného. První – žbluňk! Druhý – žbluňk! Třetí – žbluňk! Na okamžik se zarazím, ale neprotahuju to natolik, aby se někdo neudržel a zavolal na mě netrpělivě: „No tak!“ Letím ve vzduchu jako nějaké mládě žáby, které nikdy nemělo křídla. Neohrabaně. S doširoka roztaženými dlouhými nohama a rukama ohnutými v loktech. Dněpr, který už začal kvést, se přibližuje. Jeho tmavá hladina se mění v lesklou obrazovku. Zdá se mi, že se o to zrcadlo udeřím, rozbiju se na kousky a už si na tebe nikdy nevzpomenu...

Možná už je jasné, že spíš než řeky mám raději moře. Právě moře. Když jsem byl malý, vozili mě ke slanému jezeru u Jevpatorije a říkali, že je to skoro to samé jako Azovské moře. Blbost! Azovské, to je opravdový výhled, ale slaná jezera jsou jen velikánské ponuré louže, ve kterých žije něco podobného lochneské příšeře. Nebo tobě. Protože navzdory všem tvým snahám, ty nikdy nebudeš moře. Mně už se na chvíli podařilo být modrým mládětem žáby.

Promiň, my nikdy nebudeme přáteli.

Na našem předpředposledním setkání mě provrtával tvůj pohled. Jako by zkoušel, co vydržím. Divné, pamatuju si, že jsi... červená barva, ale nijak si nemůžu vybavit barvu tvých očí. Jsou taky hnědé, to je jisté. Ale ne tak, jako ty moje. Moje připomínají sošku hrocha, kterou přivezl můj kmotr z Nigérie. Jsou jako plody višně... Ne, to není ono! Spíš jako vlhké dřevo divoké jabloně. Ale jaké jsou ty tvé? Tvar nosu si pamatuju přesně. Rty taky, ten spodní máš trošinku zkosený doleva, proto se ti ho nikdy nepovedlo propíchnout symetricky. Vlasy máš trošku světlejší než já (jsem čistý brunet). Ale oči... k čertu s nimi!

Ty – jsi skicák se spoustou vytrhaných listů. Člověk tě může kreslit každý rok a obrázek vyjde pokaždé jiný. Papíru je spousta, jen se bojím, že barva nevystačí...

Ted' si připadám jako dort, který donutil všechny hosty, aby ráno vrátili všechny snědené kousky. Červeňoučký a voňavý, ležím na parapetu a chladnu. Vůně mého krému láká chlupatého kocoura a malého kluka, kterého straší cukrovkou. Ani mě nepodezírají z toho, že veškerá moje sebejistota a pýcha je jen pokusem utajit před nimi ztrátu vnitřní náplně, která už se ke mně nedostala zpátky. Ten kousíček je to, čím jsem ti dovolil být – lepkavou hrudkou se skvrnami od benzínu a prachu, která se zasekla někde v mřížce kanálu na půli cesty ke mně.

Ano. Nechtěl jsem zákeřně vrazit kudlu do zad. Vždycky je mi trapné být zákeřným. Ale zbavit se životních zásad je dost snadné, když ztratíš pud sebezáchovy. Tolik toho nevíš. A i když už se za to nestydím, přijde mi směšné cokoliv vysvětlovat. Objasňovat. Dokazovat. Je strašné litovat sám sebe.

Příloha 3

Dvě básně ze *120 stran sodomy*

Oles Barlih

Překlad Zuzana Špínková

Schovával malého kluka

v šátcích

balících

pytlících

batozích

(velkých pupkatých)

taškách

(malých

na popruh přes rameno)

příkrášloval to všechno

perlami

korálky

přívěsky

malými plyšáky

pěstoval chlapci plnovous

aby ho nikdo nepoznal

(nebo ho možná připravoval

na posvátnou bitvu

jaká v něm shnila

aniž by dozrála)

a i když jsem odešel

on pořád ještě vyšplíchával

všchno to nicotné

a ubohé

snažil se dotknout

mých pat

kartonovým gejírem

Jako pak všichni ostatní
vstával o desáté ráno
rozpačitěl
v úzké chodbě
z lepkavých lexémů mých úst
nosil bílé prádlo
a bílé ponožky
byl u vytržení
jednoduchostí a prudkostí
smlouval v sekáčích
levné oblečení
generoval ze mě
novou zoologii
psal básně
na něž si po čase nikdo nevzpomene
bál se mě zvat k sobě
protože si myslel
že se asi něco stane
žije dodnes
jí karbanátky a sladké
žiju dodnes
a nenávidím deštníky